

➔ Hoofdstuk 9

Topsport

Niels Reijgersberg

Beleid en topsportklimaat

In dit hoofdstuk staan onderzoekspublicaties op het gebied van 'presteren' (met een sociaalwetenschappelijke insteek) centraal. Daarnaast wordt ook zijdelings verwezen naar enkele onderzoeksjournalistieke werken en populair wetenschappelijke boeken die het afgelopen jaar op dit terrein zijn verschenen. Informatie over de economische en maatschappelijke betekenis van topsport en topsportevenementen wordt in hoofdstuk 7 besproken.

Bloed, zweet en tranen en een moment van glorie is titel van de 3-meting van het topsportklimaat in Nederland uitgevoerd door de USBO in samenwerking met het Mulier Instituut (Van Bottenburg et al., 2012). Er was dan ook geen beter moment denkbaar om de resultaten van dit onderzoek te presenteren dan tijdens de Olympische Spelen in Londen. De inspanningen, arbeid en emoties worden mooi geïllustreerd in verschillende (foto)boeken die rondom Londen 2012 zijn gepubliceerd, zie bijvoorbeeld *London Calling* (Van der Kamp, 2012) en *Olympisme* (Van den Brink & Van Heel, 2012).

II Publicaties en onderzoeken

Hoewel het Olympisch Plan mede onder invloed van de economische recessie voorlopig in de ijskast is geplaatst, blijft de toptienambitie overeind staan. Die conclusie kan worden opgemaakt uit de topsportklimaatmeting. Al sinds 1998 wordt de ontwikkeling van het topsportklimaat op gestandaardiseerde wijze gevolgd. De investeringen in topsport vanuit de rijksoverheid blijken opnieuw te zijn toegenomen. Talentherkenning en -ontwikkeling beginnen een systematische en planmatige aanpak te krijgen en wetenschappelijke kennis wordt steeds meer omarmd als bouwsteen voor vooruitgang.

Ook op provinciaal niveau zijn de ontwikkelingen in het topsportklimaat goed terug te zien. De *Monitor Sportplan Brabant 2016* presenteert per actielijn van het sportbeleid de kerncijfers voor de provincie (Hover et al., 2013, zie paragraaf 1.3). Uit deze monitor, uitgevoerd door het Mulier Instituut in samenwerking met enkele onderzoekspartners (onder andere Het PON, Vrijetijdshuis Brabant en Sportservice Noord-Brabant), blijkt dat het aantal talenten naar rato van het aantal inwoners in Brabant hoger ligt dan in Nederland als geheel. Bovendien blijkt er een stevig netwerk van topsportvriendelijke onderwijsinstellingen te zijn. Daarnaast beschikt de provincie over een aantal kwalitatief hoogwaardige topsportaccommodaties en ruim tien procent van de sportevenementen behoort tot de categorie internationale topsportevenementen. Het aanbod, de kwaliteit en de diversiteit van (top)sportevenementen in Brabant worden door de gemeenten beoordeeld met een gemiddeld rapportcijfer van 9,5 (Het PON, 2012). Echter, niet alle topsporters zien het topsportklimaat als sleutel tot hun succes. Topsporters maken fundamentele keuzes die gepaard gaan met vele opofferingen en investeringen. Daarbij wordt het systeem door sommige topsporters eerder als beknellend dan als stimulerend ervaren.

Talentidentificatie en -ontwikkeling

In het licht van de eerder genoemde toptienambitie is het van belang zuinig om te gaan met 'ons' talent. Niet alleen het ontwikkelen van talent tot topsporter is daarbij van belang, maar ook het identificeren van talenten. Het nieuwe lectoraat van de Hogeschool Arnhem en Nijmegen gaat zich daar de komende jaren op toeleggen. Deze ambitie staat verwoord in de publicatie *Olympia bestaat, grenzen verleggen voor sporttalent* (Elferink-Gemser, 2013). Het uitgangspunt daarbij is een slimme sportkeuze voor jonge kinderen, want ieder kind heeft voor de ene sport meer talent dan voor de andere, zonder ooit als 'echt' sporttalent te worden aangemerkt. Het lectoraat gaat onderzoeken welke rol het bewegingsonderwijs en sportbegeleiders bij deze vroegtijdige identificaties kunnen spelen.

De bredere aandacht voor een goede motorische ontwikkeling van alle kinderen sluit aan bij de visie van de auteurs van *Athletic Skills Model* (Wormhoudt et al., 2012) dat is gebaseerd op wetenschappelijke bevindingen en ervaringen uit de

praktijk. Het *athletic skills model* is gericht op het veelzijdig bewegen en helpt kinderen aan een grotere fysieke intelligentie als fundament voor sportdeelname in het algemeen en dient als basis voor toekomstige toppers. Zowel sportbegeleiders in het onderwijs als in de top- en breedtesport kunnen profiteren van dit werk.

Topsport en maatschappelijke loopbaan

Uit de topsportklimaatmeting blijkt ook dat steeds meer talenten en topsporters de kans krijgen zich volledig toe te leggen op hun sport. Om dat mogelijk te maken zijn de afgelopen jaren zogenaamde Centra voor Topsport en Onderwijs (CTO's) opgezet. In opdracht van het Ministerie van VWS evalueerde Oberon in 2012 de vier CTO's. De belangrijkste conclusie is dat er in drie jaar tijd een gedegen infrastructuur is ontstaan die topsporters en talenten in staat stelt om met minimale reistijden te wonen, trainen en studeren. Bijna zeshonderd topsporters en talenten volgden in 2012 een fulltime topsportprogramma op een CTO gecombineerd met onderwijs en medische en maatschappelijke begeleiding. Dit blijkt zeker heilzaam voor de sportieve ontwikkeling van talenten en daarmee voor het realiseren van de toptienambitie, hoewel concrete resultaten hiervan pas op langere termijn kunnen worden gezien. In het rapport worden echter ook zorgen geuit over de combinatie tussen topsport en onderwijs. De combinatie van fulltime sporten, zelfstandig wonen en onderwijs volgen is zwaar. De helft van de sporters geeft aan dat het CTO de onderwijsprestaties niet bevordert en soms zelfs ten koste gaat van school of studie.

Deze bevinding sluit aan bij onderzoek van het Mulier Instituut naar de effectiviteit van Topsport Talentscholen (Von Heijden et al., 2012). Deze middelbare scholen mogen sporttalenten extra faciliteiten en ondersteuning bieden om de combinatie tussen topsport en onderwijs te verbeteren. Het onderzoek laat zien dat sporttalenten die onderwijs volgden op een Topsport Talentschool geen betere sportprestaties behaalden in vergelijking met leerlingen op een reguliere middelbare school. Daarnaast hebben sporttalenten op een Topsport Talentschool vaak meer jaren nodig voor de afronding van hun middelbare school en stromen ze vaker af naar een lager onderwijsniveau. Een inventarisatie van buitenlandse programma's in de schoolsetting op het gebied van topsport en onderwijs laat een vergelijkbaar beeld zien (Reijgersberg et al., 2012). Talenten op speciale topsportscholen in België en Duitsland blijken het niet beter te doen dan talenten die regulier onderwijs volgden. Niettemin lijkt er in Nederland ruimschoots aandacht voor dit thema in vergelijking met de andere onderzochte landen. Dit komt tot uiting in het aantal programma's (elf programma's waarvan vier uit Nederland) en de mate waarin deze zijn geëvalueerd.

Door de intensivering en verjonging van het topsportregime ligt het gevaar van een eenzijdige identiteitsontwikkeling op de loer. Dit vergroot voor sommige

sporters de kans op spanningen tijdens de sportcarrière en kan de problemen bij het afscheid van topsport doen vergroten. Verschillende boeken besteden aandacht aan deze thema's, waaronder *SportMindfulness* (Rozendaal, 2012) en *De psychologie van de topsporter* (De Cuyper, 2012). Mogelijk dat (talent)coaches en (top)sporters zelf kunnen profiteren van dit werk. De meeste sporttalenten worden uiteindelijk geen internationale topsporters en dat ene moment van glorie is eveneens niet voor iedereen weggelegd. Bijna alle sporters starten na afloop van hun sportcarrière dan ook een maatschappelijke loopbaan. De topsportklimaatmeting laat zien dat de ondersteuningsmogelijkheden voor (oud-)topsporters de afgelopen jaren zijn toegenomen. Maar blijvende aandacht op dit terrein is noodzakelijk. Juist omdat er tegenwoordig nog meer investeringen van topsporters worden gevraagd en zij zich volledig toelagen op hun sport.

De schaduwzijden van topsport kwamen in 2012 en 2013 nadrukkelijk in het nieuws. Denk aan de gokschandalen en de dopingperikelen in het wielrennen. Op beide gebieden zijn door het Ministerie van VWS grootschalige onderzoeken ingesteld. Het onderzoek naar gokken in de sport wordt uitgevoerd door een gezamenlijk onderzoeksteam van de Universiteit van Tilburg, de Universiteit van Amsterdam en Ernst & Young. De resultaten worden in de loop van dit jaar verwacht. Het rapport *Meedoen of Stoppen* schetst een beeld van de dopingcultuur in het Nederlandse wielrennen (zie paragraaf 10.3). Maar ook niet te missen zijn de misstanden die aan het licht kwamen in het boek *De onvrije oefening* geschreven door twee oud-turnsters (Heitinga & Köhler, 2013). In dit boek komt des te meer de vraag naar voren in hoeverre je talenten op jonge leeftijd kan en mag onderwerpen aan een topsportregime. En wat zijn dan de ethische en pedagogische voorwaarden waaraan een dergelijke omgeving zou moeten voldoen? Een verdiepend onderzoek waarin deze vragen centraal staan, zou een welkome aanvulling zijn op het onderzoek dat in de lijn van 'presteren' wordt uitgevoerd. De ontwikkelingen binnen het topsportonderzoek zouden meer mogen aansluiten bij de vraag die in de topsportklimaatmeting eveneens naar voren komt, 'maakt idealisme plaats voor realisme, droom voor nut?'

9.1 Beleid en topsportklimaat

- Bottenburg, M. van, Dijk, B., Elling, A. & Reijgersberg, N. (2012). *Bloed, zweet en tranen en een moment van glorie. 3-meting topsportklimaat in Nederland*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Brink, L. van den & Heel, T. van (2012). *Olympisme. Over bloed, zweet en tranen*. Amsterdam: Colorativa.

- Cuyper, B. de (2012). *De psychologie van de topsporter. Van atletiek tot zwemmen. Van aandacht tot zwart gat*. Leuven/Deventer: Uitgeverij LannooCampus/...daM Uitgeverij.
- Heitinga, S. & Köhler, S. (2013). *De onvrije oefening. Ex-topturnsters over jarenlange fysieke en mentale intimidatie als trainingsmethode*. Breda: Uitgeverij De Geus.
- Het PON (2012). *Rapportage nulmeting Sportplan. Topsportonderzoek onder gemeenten en Brabanders*. Tilburg: Het PON.
- Kamp, L. van der (2012). *London Calling. Nederlandse atleten op weg naar de Olympische Spelen*. Deventer: ...daM Uitgeverij.
- Rozendaal, E. (2012). *SportMindfulness*. Alkmaar: Sportgek, mentale training voor sporters.

9.2 Talentontwikkeling

- Elferink-Gemser, M. (2013). *Olympia bestaat, grenzen verleggen voor sporttalent*. Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN), Faculteit Gezondheid, Gedrag en Maatschappij, Lectoraat Herkennen en Ontwikkelen van Sporttalent.
- Heijden, A. von, Elling, A. (red.), Hakkers, S., Reijgersberg, N., Rens, F. van & Wisse, E. (2012). *Evaluatie Topsport Talentscholen*. Utrecht/Nieuwegein: Mulier Instituut/Arko Sports Media.
- Oberon (2012). *Evaluatie Centra voor Topsport en Onderwijs*. Utrecht: Oberon.
- Reijgersberg, N., Dijk, B. & Collard, D. (2012). *Topsport en onderwijs gecombineerd. Een inventarisatie en vergelijking van (buitenlandse) programma's in de schoolsetting op het gebied van talentontwikkeling*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Wormhoudt, R., Teunissen, J.W. & Savelsbergh, G. (2012). *Athletic Skills Model: Voor een optimale talentontwikkeling. Geen specialisten, maar atleten met een specialisatie*. Nieuwegein: Arko Sports Media.

9.3 Masterscripties

- Boterenbrood, K. (2013). *Het topsportklimaat van het team Jong Oranje (langebaan schaatsen). Een kwalitatief onderzoek naar de betekenisgeving van atleten, die deel uitmaken van het team Jong Oranje, aan het topsportklimaat van het team én op welke manier dit klimaat bijdraagt aan de ontwikkeling van talent tot topsporter*. Utrecht: Universiteit Utrecht (USBO), Sportbeleid & Sportmanagement.

- Bruggeling, T. (2012). *Hoe haal je er uit wat er in zit? Een onderzoek naar de kenmerken en betekenis van coördinatoren en begeleiders op Topsport Talent-scholen voor de optimale ontwikkeling van het geaccrediteerde sportieve talent*. Monster: Sport Management Institute, Sportmanagement.
- Buist, F. (2012). *Specialization in field hockey. Comparing early- and regular specializers in motivation, goal orientation, and self-regulation*. Groningen: University of Groningen, Human Movement Sciences.
- Drimmelen, K. van (2012). *Organisatie van regionale ondersteuning van topsporters en talenten. Een onderzoek naar het optimaliseren van regionale samenwerking met als doel topsporters en sporttalenten maximaal te ondersteunen*. Groningen: Wagner Group/Sport Management Instituut, Sport Management.
- Ekkelenkamp, G. (2012). *Professional: profijt of profiteur?* Groningen: Wagner Group/Sport Management Instituut, Sport Management.
- Korven, H.R. van (2012). *Post-scoring non-verbal expressions in world cup association football: does it foster psychological resilience?* Groningen: University of Groningen, Human Movement Sciences.
- Louer, L. (2013). *Talent identification in gymnastics. An individual and multidimensional approach*. Groningen: University of Groningen, Human Movement Sciences.
- Nagel, J. (2012). *Vrouwenboksen. Het is gewoon een (mannen)sport. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenisgeving aan de bokssport en de gevolgen daarvan voor de toegankelijkheid van het Olympisch vrouwenboksen in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht (USBO), Sportbeleid & Sportmanagement.
- Olthof, S. (2012). *The older, the wider. On-field tactical performance of elite-standard youth soccer players in small-sided games*. Groningen: University of Groningen, Human Movement Sciences.
- Opoku, C. (2013). *De gemeente Haarlemmermeer en haar topsportklimaat. Een onderzoek naar de betekenissen die betrokkenen geven aan het topsportklimaat in de gemeente Haarlemmermeer en hoe de betrokkenen het topsportklimaat in de Haarlemmermeer kunnen verbeteren*. Utrecht: Universiteit Utrecht (USBO), Sportbeleid & Sportmanagement.
- Sinnema, T. (2013). *The effect of task responsibility on the performance of individuals within a volleyball team*. Groningen: University of Groningen, Human Movement Sciences.